

Az év első számából V. P. Alekszejev: „A tengeralattjárók alkalmazása a felderítés érdekében” c. (1987. 1. sz., 59—65. o.) cikkét emeljük ki. A második világháború története azt mutatja, hogy a rejtetten tevékenykedő, viszonylag nagy önállósággal és nagy hatósugárral rendelkező tengeralattjárók, az ellenség hajózási vonalainak támadása mellett, sikeresen oldottak meg sok más feladatot is. A szovjet tengeralattjárók, más államok hajóitól eltérően, korlátozott, sekély területeken működtek, az ellenség viszonylag jól kiépített elhárítása mellett. Tevékenységükre, többek között felderítő tevékenységükre is, hatást gyakoroltak a szárazföldi hadszíntéren a háború első felében kialakult kedvezőtlen körülmények. Ezért a szovjet tengeralattjárókat ritkán használták csak felderítésre. A felderítést általában harcfeleladatok végrehajtása közben végezték.

Az egyes országokban elfogadott nézetek a tengeralattjárók felderítésre való felhasználása terén meglehetősen hasonlítanak egymásra. Ez lehetővé teszi a kérdés összefoglaló vizsgálatát.

A tengeralattjárókat a flották napi harctevékenységének a keretei között használták felderítésre. A következő feladatokat tűzték eléjük: felderíteni a konvojok összeállításának helyét; feltárni a védelem harcászati tevékenységének sajátosságait, a hajók útvonalát és haladási sebességüket; adatokat gyűjteni az ellenséges tengeralattjáró-elhárításról; megfigyelést végezni a partokon, a bázisokon, kikötőkben folyó tevékenységről; felderíteni a deszantelhárítás rendszerét és erőit stb.

A tengeralattjárók a felderítésre a vízen hidroakusztikai és radarberendezéseket, rádiófelderítő eszközöket használtak. A tengeralattjárók a felderítést rendszerint egyedül végezték, hosszan és rejtetten folytatva a figyelmet a kijelölt körzetben. A felderítés adatait gyakran maguk használták fel a célok megkereséséhez és megsemmisítéséhez. Az Sz—7-es tengeralattjáró (Balti-tenger) pl. egy kifutás alatt, 1942. július 2-től augusztus 12-ig, 3 konvojt és négy önálló célt fedezett fel. Együttal el is süllyesztett 4 teherhajót.

A tengeralattjárók által gyűjtött felderítési adatokat a törzsekben elemezték, aztán közölték más hajók parancsnokaival. Ez növelte az ellenséges konvojok és önálló célok kutatásának hatékonyságát. 1941. augusztus 16-án az M—174-es tengeralattjáró (Északi-flotta) felderítésre futott ki a Petsamovuono-fjordba és megállapította, hogy az ellenség tengeralattjáró-elhárítása itt gyenge. Be lehet hatolni

Linahamari kikötőbe és meg lehet támadni az ott álló teher- és hadihajókat. Ezeket az adatokat, valamint a szovjet légiérő megfigyelési adatait felhasználva az M—172-es tengeralattjáró augusztus 21-én behatolt a kikötőbe és megtámadta az ott rakodó teherhajót.

A tengeralattjárók nemcsak az ellenséges, hanem a saját közlekedési vonalakon is végeztek felderítést. Amikor a japán csapásmérő flotta 1941. november 26-án elindult a Hitokappu-öbölből (Kurili-szigetek), hogy támadást hajtson végre a Pearl Harborban állomásozó amerikai flotta ellen, az útvonal felderítésére három tengeralattjárót jelöltek ki. A tengeralattjárók 200 mérfölddel a főerők előtt haladtak, és biztosították, hogy ezek rejtve érkezzenek a célhoz. A szövetséges konvojoknak a szovjet kikötőkbe való kísérésekor a tengeralattjárók az ellenséges támaszpontokhoz vezető utakon bontakoztak ki, és az volt a feladatuk, hogy értesítsék a parancsnokságot arról, ha kifutottak az ellenséges felszíni hajók. Ez tulajdonképpen őrzáratozás volt, amikor a tengeralattjárók nemcsak megfigyelést végeztek, hanem szükség esetén harcba is bocsátkoztak, 1942. július 6-én a K—21 felfedezett egy ellenséges hajórajt, amelyen az élén a „Tirpitz” sorhajó haladt, és amelyhez tartozott még az „Admiral Hipper” és az „Admiral Speer” nehézcirkáló, hét torpedóromból és két torpedónaszád. A hajókat a tengeralattjáró Hammerfest-től északra fedezte fel, amint rejtve haladtak a szövetséges RQ—17-es konvoj felé. Ugyanezen a napon a hajórajt felfedezte egy angol tengeralattjáró is. A két tengeralattjáró által leadott rádiójelek, valamint a K—21 torpedótámadása a „Tirpitz” ellen bebizonyították, hogy a váratlanság tényezője megszűnt, a hajóraj visszafordult.

A tengeralattjárók felderítési anyagai akkor voltak a legértékesebbek, ha ezeket más forrásokból származó adatok is kiegészítették, megerősítették. Az ellenség céljait elemezve feltárni csak pontos adatok alapján lehetett. Ezért többször próbálkoztak azzal, hogy megszervezzék az együttműködést a felderítést végző tengeralattjárók és a légiérő között. 1941 márciusában egy angol tengeralattjáró Szieliától keletre felfedezte olasz hajók néhány csoportját, amelyekkel azzal a céllal futottak ki támaszpontjaikról, hogy csapást mérjenek az angol konvojokra a Földközi-tenger keleti részén. A tengeralattjáró adatai alapján hatékony légi felderítést végeztek és idejében intézkedtek nemcsak arról, hogy megerősítsék a konvojok védelmét, hanem abból a célból is, hogy szétzúzzák az ellenség erőit.

Az angol haditengerészeti és légierők, megelőzve az olasz hajókat, harcra kényszerítették őket és súlyos veszteségeket okoztak nekik.

A szovjet flottánál is megszervezték az együttműködést a tengeralattjárók, a légierők, a felszíni hajók és a parti rádióállomások között. Ez különösen akkor került előtérbe, amikor 1944-ben kedvezővé vált a helyzet a frontokon és fejlődtek a technikai eszközök is.

Az ellenségről értékes adatokat szereztek a felderítő-diverziós csoportok, amelyeknek a partraszállítását gyakran tengeralattjárókról valószínűsítették meg. A második világháború alatt az amerikaiak több mint 40 tengeralattjárót használtak erre a célra. Az afrikai országok területére, a csendes-óceáni szigetekre kitért sok csoport felderítette az egyes körzetek helyzetét, feszültséget keltett az ellenség hátában, elvonta az ellenség erőit és eszközeit a főirányokból. Ezek a csoportok néha önállóan oldottak meg harcászati feladatokat. 1942. augusztus 8-án az amerikai „Nautilus” és „Argonauta” tengeralattjárók 222 tengerészgyalogost szállítottak partra a Gilbert-szigetek egyikén, akik megsemmisítették a helyőrséget (90 ember), ezer hordó repülőbenzint, a rakétákat és a fő rádióállomást. Ezek után visszatért a tengeralattjárókra, amelyek elszállították őket Pearl Harborba. Ezzel egyrészt végrehajtották azt a harcászati feladatot, hogy vonják el a figyelmet a Salamon-szigeteken indítandó hadművelettől, másrészt értékes adatokat gyűjtöttek.

A szerző befejezésül még ismertet tengeralattjáróról végrehajtott deszantokat, amelyeket szovjet hajókról bolgár harcosok hajtottak végre Várna mellett, valamint szovjet harcosok az északi fjordok partjain.

Igen érdekes a 2. számban *V. A. Perezogin*: „A hadsereg és a partizánok együttműködése a rzev-vjazmai hadműveletben” c. cikke (1987. 2. sz., 26—32. o.). Ez volt a háború alatt az egyik első (1942. január 8—április 20.) olyan hadművelet, amelyben az együttműködés igen nagy méretet öltött, és amelyben a vezetést közvetlenül a frontparancsnokság végezte. Az egyeztetés különösen a hadművelet befejező szakaszában vált magas szintűvé, amikor a támadó csapatok nagy partizánosztagok területére értek.

1942 elején a Kalinyini, Szmolenszki, Arjoli terület partízszerveinek, a Nyugati és Kalinyini Front partvezetőségeinek a hadsereg és az NKVD felderítő szerveinek e területek sok partizánosztagával sikerült kapcsolatot teremtenie. A Kalinyini Front pl. a hadművelet kezdetére a hadművelet sávjában 68 partizánosztag és 37 diverziós csoport tevékenységéről rendelkezett adatokkal, amelyekben 2205 ember harcolt. A Nyugati Front törzse a Szmolenszki területén 67 osztagról tudott, amelyekben 16 ezer harcos volt, akik nagy területeket ellenőriztek.

A vezetést ebben az időben még bonyolulttá tette az, hogy még nem volt egységes irányító szerv. Az irányítást a területi, kerületi partiszervek, a frontok és hadseregek politikai, hadműveleti, felderítő szervei és az NKVD szervei végezték, és ezek tevékenysége gyakran nem volt összehangolva, sok volt a párhuzamosság, az erők szétforgácsolódtak.

A frontok törzsei igyekeztek tökéletesíteni az irányítás formáit és módszereit. Az összekötők útján történő kapcsolattartás azonban lassú volt, az összekötők gyakran nem is jutottak el a partizánokhoz. A legnagyobb partizánosztagokat sikerült rádióval ellátni, s ez megkönnyítette a kapcsolattartást.

A frontok tanácsai, figyelembe véve a népi ellenállás erősödését, speciális osztályokat vagy operatív csoportokat hoztak létre a partizánok irányítására. 1942 márciusában pl. a Nyugati Front törzsének felderítő osztályán egy külön részleget hoztak létre egy alezredes vezetésével a partizánharc irányítására. A részlegben helyet kaptak a front törzsének a Szmolenszki és Arjoli terület partbizottságának és az NKVD szerveinek képviselői. A részleg 19 ezer harcos számláló 51 csoporttal épített ki kapcsolatot és irányította harctevékenységüket. Ilyen szervezeti szervezettek a hadseregnél is kezdtek szervezni.

A frontok és hadseregek tervdokumentumaiban kezdtek megjelenni a partizánokkal való együttműködés kérdései. Így pl. a 22. hadsereg által meghatározott feladat szerint az andreapoli partizánosztag január 3-án felrobantott egy hidat és megsemmisített öt gépkocsit, január 4-én Andreapoltól négy kilométerre kisiklatott egy katonai szerelvényt, január 5-én tönkretette a Nyugati-Drinán átvezetett hidat. Amikor a hadsereg támadásba ment át, a partizánok saját összekötőik segítségével közvetlen kapcsolatba léptek a csapatokkal és részt vettek Zaharino, Velicskovo, Andreapol és más helységek felszabadításában.

A Nyugati Front törzsének parancsára Znamenka—Zselanyje körzetben leszállóhelyet készítettek és biztosították azt. Január 18 és 22 között itt leszállítottak két ejtőernyős deszantászalóaljat és egy lövészezredet, összesen 1640 embert. A partizánok fedezése mellett a deszant leszállítása és gyülekezése szervezetten, veszteségek nélkül ment végbe. A következő napokban a deszant a partizánokkal együtt csapatokat mért a közeli helyőrségekre és kb. 100 települést tisztított meg a fasisztáktól. A front-, ill. hadseregparancsnokságok gyakran önálló hadműveletek végrehajtásával bízták meg a partizánokat. Így pl. a szmolenszki „Gyeduska” és „Gyed” partizánosztagok a Nyugati Front parancsnokának parancsára február 15-én együttes csapatot mérték az ellenségre és felszabadították Dorogobuz városát.

A rádiókapcsolatok kiépítése lehetővé tette ezeknek az együttes csapatoknak a könnyebb megszervezését.

Március 21-én a Szmolenszki terület partizánosztagainak Főhadiszállása (1942 februárjában hozták létre) jelentette a Nyugati Front parancsnokságának, hogy összpontosították a „Vörös Hadsereg 24. évfordulója” partizánerejét (korábban „DF” osztag) Jelynyától keletre, az Sz. Lazo partizánerejét pedig a várostól délre. Az ezredben több mint 2500 harcos volt (zömmel katonák), rendelkeztek tüzérrel, aknavetőkkel és harcokocsikkal. G. K. Zsukov, amikor megkapta ezt a jelentést, olyan elhatározásra jutott, hogy Jelynya várost és vasútállomást a partizánok foglalják el, valamint vágják át azt a fontos összekötő utat, amelyen a németek az utánpótlást szállították Vjazma és Juhnov körzetében. Még aznap megérkezett a partizánok főhadiszállására a távmondát: „A »Lazo« és »DF« osztagok mobilizálják tevékenységüket és legkésőbb április 1-ig foglalják el Jelynyát”. A koordinálásra megjelent a front törzsenek politikai képviselője, aki aztán tartotta a rendszeres kapcsolatot a frontparancsnoksággal. A városért március 22-től 27-ig folytak a harcok. A helyőrség a pusztulás szélén állt, kb. 1300 halottat és sebesültet veszített, és csak az mentette meg a teljes széttúzástól, hogy sürgősen páncélosokat és gépkocsizó gyalogságot dobták át a megsegítésükre.

A rádiókapcsolat lehetővé tette, hogy a partizánok erőt gyorsan átcsoportosítsák, amikor élénk vasúti mozgást észleltek a „Közép” hadseregcsoport mögöttes területén. Március 27-én a frontparancsnok utasítást küldött a Szmolenszki és Brjanszki terület partizánjainak, hogy akadályozzák az utánpótlás szállítását. Ezután a Szmolenszki terület északnyugati körzeteiben a partizánok április—május folyamán felrobbantottak 17 vasúti és 49 közúti hidat, kiskiklaltak 8 vasúti szerelvényt, megsemmisítettek több mint 700 ellenséges katonát és tisztet. A G. J. Orlov parancsnoksága alatt működő partizánosztag kiskiklatott nyolc szerelvényt és megsemmisített több mint ezer ellenséges katonát. Az aktív partizán-tevékenység következtében az ellenség tevékenysége a mögöttes területeken sok körzetben megibélt.

A partizánok és a hadsereg együttműködésének igen jó példája az az öthónapos harc, amelyet a szmolenszki partizánok vívtak. P. A. Belov tábornok csapataival az 1. gárdalovashadtest és a 4. légideszant-hadtest keretében. Ezek a csapatok a ellenség hátában harcoltak Dorogobuzs, Vjazma és Jelynya térségében.

Az együttműködés sajátosságaként kell megemlíteni azt, hogy a Szmolenszki terület partizánosztagait bekapcsolták Belov tábornok csapatai közé. A Nyugati Front parancsnokságának és a Szmolenszki terület pártbizottságának döntése alapján kb. 15 ezer partizán került Belov parancsnoksága alá. A csapatok és a partizánok tevékenysége főként arra

irányult, hogy dezorganizálják a vasút tevékenységét. A csapatok egy része és az „Északi medve” partizánosztag felszabadított és hosszú ideig birtokában tartott a Zanoznaja—Vjazma vasútvonalon olyan nagy állomásokat, mint Ugra, Voloszta-Pjatnyica, Vertehovo, Baszszakovka. Lerombolták az Ugra folyón lévő vasúti hidat, aminek következtében a forgalom Zanoznaja és Vjazma között négy hónapra, február elejétől május végéig teljesen szünetelt. Ugyanezt a vasútvonalat is többször felrobbantották.

A lovashadtest és a deszantosok a harci együttműködésen kívül nagy segítséget kaptak a partizánoktól a feltöltés, a fegyver-, lőszer-, élelmiszer, és takarmányellátás terén is. A partizánoktól és a helyi lakosságból kb. 11 ezer hadköteles lépett be a hadseregbe. Az „Északi medve” osztag 860 harcosa teljes egészében bekerült a 329. lövészhadosztály állományába.

Hasonló adatokat ismert a szerző az ugyan csak a németek hátában tevékenykedő Jefremov altábornagy csapatai és a partizánok együttműködéséről.

1942. április 20-án a Nyugati és a Kalinyini Front a Főhadiszállás parancsa szerint védelembe ment át. Az arcvonal mögött tevékenykedő csapatok parancsot kaptak, hogy egyesüljenek a főerőkkel. A rzsev—vjazmai hadművelet befejeződött, de a partizánok együttműködése Belov és Jefremov csapataival még folytatódott. Ezek ugyanis június 20-ig az ellenség hátában maradtak. Többek közt az 1. gárda-lovashadtest és a Sz. Lazo partizánerejét törzsei dolgozták ki azt a tervet, amely szerint a partizánosztagok fedezték az elvonuló csapatok szárnyait és hátát és kemény harcra biztositották, hogy Belov csapatai át tudjanak törni az arcvonalon Kirov térségében.

A harmadik számból Sz. N. Mihajlov: „A támadó hadműveletek tapasztalatai a Jobbparti Ukrajnában 1944 elején” c. tanulmányát (1987. 3. sz., 19—27. o.) említjük meg.

A szovjet hadsereg hadászati támadó hadművelete a Jobbparti Ukrajnában (1943. december 24—1944. április 17.) a háború egyik legnagyobb hadművelete. 1300—1400 km-es arcvonalon bontakozott ki, minimális hadműveleti szünetekkel csaknem négy hónapig tartott, 250—450 km mélységet ért el. A harcokban a két fél részéről kb. 4 millió ember vett részt, emellett 45,4 ezer löveg és aknavető, 4,2 ezer harcokocsi és önjármű löveg (rohamlöveg) több mint 4 ezer repülőgépet. Az 1., 2., 3., 4. Ukrán és a 2. Belorusz Front amelyek sem erőben, sem eszközökben nem voltak lényeges fölényben az ellenséggel szemben, szétverték az ellenség legnagyobb hadseregcsoportját a szovjet—német arcvonal déli szárnyán (a „Dél” és „A” hadseregcsoportot), felszabadították a Jobbparti Ukrajnát, Moldva jelentős részét, kedvező feltételeket teremtettek ahhoz, hogy újabb csapásokat lehessen mérni a breszti, lublini, lvovi irányban és a Balkánra.

Mint ismeretes, ez a hadászati hadművelet a frontok és frontcsoportok 10 egymással összefüggő hadműveletét foglalta magában. Történetük a hadtörténeti irodalomban már részletesen feldolgozott. Többet közülük úgy tervezték és folytatták, hogy az ellenséges erőket bekerítsék és megsemmisítsék. Ilyen szempontból a legsikeresebb volt a korszuny—sevcsenkovi hadművelet (1944. január 24—február 17.), amelyben bekerítették és teljesen megsemmisítették az ellenség 10 hadosztályát és egy dandárját.

Az olyan hadműveletekben azonban, mint a 3. és 4. Ukrán Front nyikopol—krivoj-rogi hadművelete, a 3. Ukrán Front bereznyeovatoje—sznyigirjovkai és odesszai hadművelete, a bekerített ellenséges erőket nem sikerült teljesen szétzúzni. A helyzet elemzése azt is megmutatja, hogy miért nem.

A továbbiakban a szerző ismerteti a három említett hadművelet részletes tervét és befolyását, majd megállapítja:

A frontok felépítése egylépcsős volt, a frontok tartalékai igen korlátozottak voltak. A 3. Ukrán Front tartalékát mindhárom említett hadművelet kezdetén 1—2 lövészhadtest képezte, amelyeket a főirányban támadó hadseregek bővítésére használtak fel. A fronthadműveletek azzal kezdődtek, hogy két, három vagy több helyen áttörték az ellenség védelmét, aminek következtében létrejött az ellenséges csoportok hadműveleti méretű átkarolásának és megkerülésének a lehetősége, a későbbi bekerítés és megsemmisítés céljából. Így történt ez nyikopol—krivoj-rogi hadművelet esetében is, de a csapatoknak nem sikerült kifejleszteni a sikert, mert az egyik csapásmérő hadsereg, a 8. gárdahadsereg, miután elfoglalta Aposztolovot és B. Kosztromkát, egy több mint 60 km-es arcvonalon húzódott szét és ezzel elvesztette ütőerejét. Az áttörésbe bevett 4. gárda-gépesített hadtest pedig, miután rendkívül nehéz, felolvadt talajon előrenyomult 60 km-t, jelentős veszteségeket szenvedett mind a személyi állomány, mind a technika terén. A hadművelet eredményeire negatív hatott az, hogy a Dnyeper balpartján támadó 4. Ukrán Front jobbszárnyán támadó csapatok nem eléggé energikusan tevékenykedtek, ami lehetővé tette az ellenség számára azt, hogy a február 2 és 10 közötti időszakban kivonjon a nyikopoli hídfőből 5 hadosztályt és bevesse őket a 3. Ukrán Front csapatai ellen. A németeknek erős ellencsapással sikerült a front fő csoportosítását megállítani 8—12 km-re a Dnyeper ártérétől, és a jobbpart mentén húzódó folyosón február 5 és 10 között ki tudták vonni a nyikopoli csoportosítás jelentős részét a bekerítésből a nehéztechnika és a tehergépkocsik hátrahagyásával.

A bereznyeovatoje—sznyigirjovkai hadműveletben a 3. Ukrán Front csapatainak március 6-án sikerült áttörni az ellenség védelmét, és miután az áttörésbe bevették a gyors-

csapatokat, a 6. német hadsereget két részre vágták. A további támadás folyamán kialakultak a feltételei annak, hogy a 6. hadsereg főerőit teljes egészében bekerítsék, de ehhez meg kellett volna szilárdítani a gyorscsapatok sikereit, mégpedig úgy, hogy a 8. gárdahadsereg jobbszárnyát energikusan déli irányba mozgatták. Március 11-én azonban a 8. gárdahadsereg, majd utána lovas-gépesített csoportok megerősítésére küldött 23. harcokcsihadtest is súlyos harcokba keveredett Vlagyimirovka és Bastanka körzetében, ahol a németek igyekeztek kitörni a bekerítésből Privolnoje irányában. A lovas-gépesített csoportok erői egyedül nem voltak elégségesek ahhoz, hogy feltartóztassák a visszavonuló német hadtesteket. A 6. hadsereg magjának súlyos veszteségek árán sikerült kitörnie a bekerítésből.

Az odesszai hadműveletben a támadó csapatok április 7-én elérték a Dnyesztert és elvágták az ellenséges csoportosítás visszavonulásának útját Odesszából Tyraszpol felé. Egyetlen lehetőség maradt számukra, az, hogy Ovigyopolnál átkelnek a Denyeszter limánján. Április 8-án a front parancsnoka parancsot adott, hogy a lovas-gépesített csoport erői egy részével foglalja el Ovigyopot, főerővel pedig Odessza déli részénél érje el a tengerpartot. Április 10-én a csoport csapatai elérték a tengert, de a 10. gárda-lovashadosztály támadása Ovigyopol ellen sikertelenül végződött: a hadosztály súlyos veszteségeket szenvedett és kénytelen volt visszavonulni. Április 10 és 13 között a 44. és 72. német, valamint a 3. román seregtestek egy része kimenekült a bekerítésből és átkelt a Dnyeszteren.

A tárgyalt hadműveletek esetében annak, hogy az ellenséges csoportok ki tudtak törni a bekerítésből mindig az volt az alapvető oka, hogy nem volt elég a szovjet csapatok általános erőfölénye. A nyikopol—kosztromkai és a bereznyeovatoje—sznyigirjovkai hadműveletekben az ellenség mennyiségi fölényben volt a páncélosok terén és kb. azonosak voltak a gyalogság erői. Az odesszai hadműveletben a németeknek 1,3-szor volt több repülőgéjük, mint a 3. Ukrán Frontnak. Az áttörésekhez szükséges erőfölényt csak úgy sikerült biztosítani, hogy más helyeket jelentősen meggyengítettek. Az ellenség számára lehetővé vált, hogy a hadműveletek menetében manőverezzen az erőivel és erős ellencsapásokat mérjen a támadó csapatokra.

Mivel a gyalogságnak nem volt elég közvetlen támogató harcokcsija, a lövészegységek nem tudtak nagy támadási ütemet elérni.

A frontok és hadsereg egylépcsős felépítésénél, ami annak volt a következménye, hogy a lövész magasabbegységekben nagy hiányok voltak technikában és a személyi állományban (januárban elérte az 50, áprilisban a 60%-ot), a frontok és a hadsereg tartalékait már a hadművelet első szakaszában felhasználták.

A front gyorscsapatai közé besorolt harcokcsi- és gépesített magasabbegységek szintén nagy hiányokat szenvedtek. Pl. a nyikopol—krivoj-rogi hadművelet kezdetén a 4. gárda-gépesített hadtestnek 117 harcokcsija és önjáró lövegje volt (a szervezetszerű létszám 47,5%-a), az odesszai hadművelet kezdetekor 78 (a szervezetszerű létszám 31,5%-a). Nem volt jobb a helyzet a többi hadműveletnél és a többi magasabbegységénél sem.

A hadműveletek tervezésére igen rövid idő, 5—13 nap állt rendelkezésre.

A hadműveletek menetét károsan befolyásolták a rossz időjárási viszonyok. A január végén elkezdődött korai olvadás miatt a terület a technika minden fajtája számára nehezen járhatóvá vált, a tüzség messze lemaradt az arcvonaltól, nehézzé vált a csapatok vezetése.

Az 1944 elejei harcok tapasztalatai véglegesen megerősítették azt, hogy a bekerítést célzó hadműveletek akkor a legeredményesebbek, ha azokat frontesoportok erőivel hajtják végre és ezek tevékenységét a Főhadiszállás képviselői koordinálják.

A negyedik szám hadtörténeti tanulmányai helyett egy szomorú aktualitást írást említünk meg, *V. Sz. Csuujkin*: „Hőstett Csernobilban” c. cikkét (1987. 4. sz., 59—63. o.).

1986. április 26-án, a működési szabályok súlyos megsértése miatt szerencsétlenség történt az erőműben. A túlhevülés következtében rendkívül gyorsan gőz fejlődött, ami robbanást eredményezett. A robbanás szétrombolta 4. blokk reaktorát, és rádióaktív gázok lövettek fel kb. 1000 m magasba. A terület fertőzöttsége miatt kiköltöztették Pripjatj városának 40 ezer lakóját, majd az erőmű körüli 30 km körzet lakóit.

Az égő 4. blokkhoz elsőként a tűzoltók érkeztek meg. Kötelességüket teljesítve, hogy mentés a lakosságot, életüket sem kímélve küzdöttek a lángokkal és a sugárzással. Közülük L. P. Tyeljatnyikov BM. őrnagyot, valamint haláluk után B. N. Kibenko és V. P. Praviko BM hadnagyokat a Szovjetunió Hőse kitüntetéssel tüntették ki.

Ma már a tönkrement reaktor veszélytelenné vált, be van zárva a köréje épített „szarkofágba”. A szerző maga is részt vett a munkálatokban, személyesen látta a katonák önfeláldozó munkáját.

A szerencsétlenség utáni első napokban le kellett csökkenteni a hőmérsékletet a sérült reaktoron belül. 11 katona P. G. Nyikita századossal az élen azt a feladatot kapta, hogy szereljen fel csővezetékkel folyékony nitrogén odavezetésére. A munka elvégzésére minimális időt kaptak. A parancsnok, miután ismertette a feladatot a katonákkal, valamint pontosan ismertette a nehéz körülményeket, köztük a sugárzási körülményeket is, a katonáival együtt vett részt a szerelésben. A munkát időre elvégezték.

P. I. Muragin alezredes azt a feladatot kapta, hogy helikopterével repüljön a sérült blokk fölé és készítsen pontos színes felvételeket a reaktor állapotáról. Az alezredes maga mondta el, hogy hogyan küzdötte le a pszichológiai gátlásokat, majd mikor ez sikerült, a feladatot maradéktalanul végrehajtotta.

V. V. Kuznyecov és V. V. Bajkov századosok helikopterének személyzete azt a feladatot kapta, hogy a 3. blokk tetején helyezzenek el egy speciális szerkezetet a robbanás által odaszórt grafit hulladék eltakarítására. Muragin, akinek már tapasztalata volt a rárepülésben, kioktatta a személyzetet, a munkafogásokat a reaktortól távol begyakorolták, majd a szerkezet elhelyezését, ugyancsak Muragin irányításával, tökéletesen végrehajtották.

A szerző ismerteti még, hogy milyen hősiess munkát végeztek a blokk helyiségeit fertőtlenítő katonák, majd tájékoztat arról, hogy a munkálatok alatt hogyan szervezték meg a pártpolitikai munkát a személyi állomány körében. Emlékeztetőket fogalmaztak a katonák, tisztek, pártszervek számára, beszélgetéseket folytattak a személyi állománnyal. A katonákat meglátogatták a Nagy Honvédő Háború veteránjai, beszéltek arról, hogy milyen harcok folytak ezeken a területeken a háború alatt, és buzdították őket, hogy minél hamarabb számolják fel a szerencsétlenség következményeit.

Bonyolult feladatot kaptak a repülők N. T. Antoskin vezérőrnagy parancsnoksága alatt: be kellett tetetni a reaktorban keletkezett krátert homokkal, bórral és más anyagokkal. Az első nap eredményével nem voltak elégedettek. Ekkor Antoskin a világháborús módszereken kezdett gondolkodni. A háború alatt Polbin vezérőrnagy kidolgozta a bombázók csoportos zuhanórepülésének módszerét, ami nagyon hatékonyan bizonyult kisméretű célpontok ellen. Itt azonban helikopterekkel dolgoztak, ezért a módszert át kellett dolgozni ezek sebességére és aerodinamikájára. Ez sikerült és meg tudták kétszerezni a kráterbe hordott tömítőanyagok napi mennyiségét.

Több más példa mellett a szerző még megemlíti, hogy bonyolult körülmények között ment végbe a 3. blokk tetejének fertőtlenítése. A szerencsétlenség során odakerült sugárzó anyagokat be kellett dobálni a sérült reaktor romjai közé. Sok módszer került szóba, többek közt automata szerkezetek felhasználása is. A szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy a feladatot csak ember közreműködésével lehet megoldani. Kellett egy önkéntes, aki védőöltözetben, adókészülékkel felmegy a tetőre. A veszély nagyságát és az ott végezhető munka időtartamát csak a mérések elvégzése után lehetett meghatározni. A veszélyes feladatra A. Szalejev orvos-alezredes, sugárzástani szakember vállalkozott. Védőöltözékként a tudósok kezeléslábast javasoltak, erre elől és hátul ólomlemezeket akasztottak, erre két

ólomlemezrel bélelt röntgenes-kötényt. A fejére védősisakot, hermetikusan záró szemüveget, a lábára katonabakancsot. Ilyen öltözékben Szalejev dózismérőkkel teleaggatva, felment a tetőre és végrehajtotta a feladatot. Az orvos példáját követték az önkéntes katonák, akik megtisztították és fertőtlenítették a 3. blokk tetejét.

A folyóiratban ritkán érintett kérdést tárgyal *A. V. Litvinov*: „A helyi tartalékokból történő élelmiszer- és takarmánybeszerzésről” című tanulmánya (1987. 5. sz., 52—59. o.). A szerző a bevezetőben ismerteti a hadsereg ellátásával foglalkozó felsőbb szervek kialakulását, majd ír arról, hogy *A. V. Hruľov*, a szovjet hadsereg főintendása 1941. július 4-én kiadott egy útmutatót a beszerzés mód-szereiről a hadművelési területen és a front-övezetben. A hatalmas szükségletek kielégítése a központi tartalékokból problémát jelentett a népgazdaság számára. Bonyolította a helyzetet az is, hogy a csapatok kénytelenek voltak visszavonulni. Az állam hatalmas mennyiségű élelmiszertartalékokat veszített el, amelyek a megszállt területen lévő raktárakban voltak. Az említett útmutató azt írta elő az ellátó szervezeteknek és a hadrakelt seregeknek, hogy az élelmiszer- és takarmányellátást a kolhozokból, szovhozokból, magángazdaságokból, állami és szövetkezeti szervektől végezzék.

Az a feladat, hogy a beszerzést a felszabadított területen lévő helyi forrásokból végezzék, először a szovjet hadsereg Moszkva alatti ellentámadása és általános támadása idején merült fel 1941—42 telén. Itt még olyan nehézségek is mutatkoztak, hogy kicsi volt a beszerző apparátus létszáma, gyenge volt maga a szervezet, átfedések voltak a munkákban.

A Főhadiszállás az 1942. január 24-i határozatával megerősítette a beszerző szervezet minden szinten. A frontoknál és hadseregeknél ellátó osztályokat hoztak létre. A határozat arra is rámutatott, hogy az állami tartalékokat a frontok ellátásához csak végső esetben lehet felhasználni. A hadseregek, illetve frontok ellátási területén lévő kolhozokban és szovhozokban a beszerzést a napi szükségletnek megfelelően végezték egységes állami felvásárlási áron. Az állami, szövetkezeti szervek az élelmiszert és a takarmányt nagybani eladási állami áron adták.

1942 júliusában a frontoknál és hadseregeknél szervezetszerű beszerző szervezeteket — beszerző csoportokat hoztak létre 5—7 tisztből. Ezekbe később bekapcsolták a Beszerzési Népbiztonság képviselőit is. Az ő feladatuk volt a helyi tartalékok feltárása, valamint az ellátó szervek munkájának ellenőrzése.

Ezeknek a szervezeteknek a létezése már 1942-ben pozitívan hatott a termés betakarítására. A frontok tervszerűbben kezdték felhasználni a helyi beszerzési lehetőségeket. A munkába bevonták a tartalékezzredek, a lábadozók

zászlóaljai; a frontok és a hadseregek, anélkül, hogy ez károsan befolyásolta volna a harci tevékenységet, biztosítani tudták az évi gabona-, zöldség-, széna- stb. szükségletüket. 1942-ben a csapatok szerezték be a szovjet hadsereg szénaszükségletének 32 százalékát, a liszttermékek 10,2; a hústermékek 5,7; a zsír 2,3; a burgonya és zöldségek 91,6; a dohánykészítmények 4 százalékát. És ekkor még nem is létezett kiépített beszerző apparátus.

1943 januárjától az egyes frontok beszerző-csoportjainak létszámát felemelték, kötelességeik körét pedig kiszélesítették. Feladataik közé tartozott az élelem és a takarmány beszerzése, a szénakaszálás, a zöldség félék ültetése, a gazdátlan termések betakarítása, disznók tartása és hizlalása, halászat, a vadon termő zöldségek, gombák, gyümölcsök gyűjtése.

1943 második felétől a helyileg begyűjtött termékek mennyisége lehetővé tette, hogy a déli és központi frontok többségét kivegyék a központi liszttermék-, zöldség- és takarmányellátásból. Különösen javult a helyzet azután, ahogy felszabadult a feketeföld-övezet és a Balparti Ukrajna gabonatermő része.

Mint már említettük, a hadsereg ellátó szervei nemcsak gyűjtötték az élelmiszert és a takarmányt, hanem jelentős segítséget is nyújtottak a népgazdaságnak a termés betakarításához. A 2. Ukrán Front pl. a termés betakarításához kirendelt a Póltavai területnek segítségül 5500 embert és 800 gépkocsit. A 4. Ukrán Front létrehozott 30 csapatot, amelyek mindegyike 4 tisztből és 100 katonából állt. Ezek a Donyecki és Zaporozsjei területnek nyújtottak segítséget. Az 1. Belorusz Front a beszerző szervezetekhez adott 1500 tisztest, 27 ezer katonát és több mint 1200 gépkocsit. 1943-ban a hadrakelt sereg, a belső katonai körzetek és az Ellátó Központ emberei begyűjtöttek kb. 7 millió tonna élelmiszert és takarmányt.

A szerző a cikk befejező részében azt elemzi, hogy mennyivel boldultabbá vált a helyzet amikor a szovjet hadsereg idegen államok területére lépett. Itt az együttműködést a helyi sajátosságoknak megfelelően és a helyi szervekkel együttműködve kellett megoldani. Különösen vonatkozik ez Lengyelországra, Romániára és Magyarországra. Bulgáriában, Jugoszláviában és Ausztriában csak minimális méretekben történt ellátás helyi forrásokból.

A szerző végül megállapítja, hogy a szovjet hadsereg élelmiszer- és takarmány szükséglete a háború alatt kb. 40 millió tonna volt, ebből több mint 20 millió tonnát fedeztek helyi forrásokból.

A 6. számból nem hadtörténeti tanulmányt említünk meg, hanem egy visszaemlékezés-részletet, amelyet *K. M. Szimonov* írt, „Megjegyzések G. K. Zsukov életrajzához” címmel (1987. 6. sz., 46—54. o.) A híres szovjet író megjegyzéseinek első részét közli a 6. szám, amelyek a hadvezér és az író három találkozását

említik fel. Az első Halhin — Gol-nál történt, az utolsó 1965-ben. Természetesen igen érdekes az is, amit az író Halhin — Gol-lal kapcsolatban felidéz, de legérdekesebb, amit Zsukov egyes történeti személyek és általában az ellenség bemutatásáról mond. Alább szó szerint idézzük Zsukov szavait Szimonov tolmácsolásában:

„Amikor a japán katonák kitartásáról beszélt és felhozott néhány példát ennek a kitartásnak az illusztrálására, Zsukov elégedetlenkedve felvonta a vállát és a következőket mondta:

— Általában nálunk létezik egy helytelen irányzat. Nemrég olvastam egy regényt. Hitlert olyannak ábrázolják a háború elején, amilyené a végén vált. Mint ismeretes, a háború végén, amikor minden kezdett felbomlani, valójában megváltozott, valójában jelentéktelen embernek nézett ki. A valójában azonban álnok, ravasz ellenség volt, nagy hadvezér. Ha a németeket nézzük, természetes nem mindig azonos módon, és nem mindig tagadólag viszonyultak hozzá. Ellenkezőleg. Az első időkben el voltak ragadtatva tőle. Siker sikert követett. A tekintélye nagy volt, és Németországon belül a vele kapcsolatos viszony, nevezetesen a német katonai parancsnokság részéről, különböző időszakokban más és más volt. Amikor kezdettől fogva csaknem félkegyelműnek ábrázoljuk — ez a saját érdemeinket kisebbiti. Tulajdonképpen kit vertünk le? Egy ilyen hülyét? Pedig nekünk egy nehézsúlyú, veszélyes, borzasztó ellenséggel volt dolgunk. De akkor ilyenek is kell bemutatni...”

Az 1965-ös beszélgetésben Zsukov Halhin — Gol-lal kapcsolatban ugyanezt a témát érintette:

„A japánok elkeseredetten küzdöttek. Ellene vagyok annak, hogy az ellenségről megalázóan nyilatkozzunk. Ez nem az ellenség megvetése, hanem leértékelése. Végeredményként pedig nemcsak az ellenség leértékelése, hanem saját magunk leértékelése is. A japánok rendkívül szívósan harcoltak, különösen a gyalogság. Emlékszem rá, hogy hogyan hallgattam ki japánokat, akik egy, Hajlasztin — Gol nevű kis folyó közelében rejtöztek. Ott fogták el őket a nád között. Mindnyájukat úgy összemarták a szúnyogok, hogy szó szerint ép hely nem volt rajtuk. Kértem tőlük: „Miért engedték meg, hogy a szúnyogok így összemarják magukat?” A következőt válaszolták: „Azt a parancsot kaptuk, hogy üljünk figyelőben és ne mozogjunk. Nem is mozgottunk”. Valójában ez történt, figyelőbe ültették őket, aztán elfeledkeztek róluk. A helyzet megváltozott, a zászlóaljukat hátravetették, ők pedig továbbra is ott ültek, már második napja, és nem mozdultak, amíg foglyul nem ejtették őket. Félholtra marták őket a szúnyogok, de továbbra is teljesítették a parancsot. Ezek igazi katonák voltak. Akarva-akaratlan is tisztelni kell őket”.

A fentiek kétségkívül újszerű értékelések, amelyek korábban nem voltak általánosak. Mindenesetre előrelépést jelenthetnek egy reálisabb szemlélet kialakításához a hadtörténeti területén is.

Lengyel István